

Terminrade hipokratiskajā korpūsā: osteoloģija un angioloģija

Term formation in the Hippocratic Corpus: Osteology and angiology

Ieva Fībiga

Rīgas Stradiņa universitāte
Dzirčiema 16, Rīga, LV-1007, Latvija
E-pasts: ieva.fibiga@rsu.lv, ieva.fibiga@gmail.com

Raksts ir veltīts hipokratiskā korpūsā anatomiskā traktāta „Par kaulu dabu” terminrades analīzei. Līdz šim nav veikts traktāta tulkojums latviešu valodā, tāpēc terminiem sniegts autores tulkojums latviešu valodā. Raksts sastāv no ievada, empīriskās daļas un secinājumiem. Raksta ievadā sniegta informācija par hipokratisko korpūsā, traktāta iespējamo tapšanas laiku, autorību, saturu un tā pētniecību mūsdienās. Empīriskajā daļā iepazīstināts ar traktāta terminrades klasifikāciju un terminu analīzi, atainojot vispārlietojamās valodas vārdu pārneši uz konkrētu medicīnas nozari, terminos izmantotās vārdšķiras un to veidotās struktūras, kā arī vārdarināšanas paņēmienus. Šīs daļas izstrādei izmantotais pētījuma materiāls ir traktāta oriģinālteksts sengrieķu valodā. Traktātā vērojami gan vārdkoftermini, gan saliktoftermini. Rakstā termini aplūkoti šādā secībā: 1) substantīvs, 2) substantīvs ar nesaskaņoto apzīmētāju, 3) substantīvs ar saskaņoto apzīmētāju, 4) substantīvs ar adverbu un 5) salikteni. Pirmā grupa ietver vispārlietojamās valodas vārdus, kurus skārusi terminoloģizācija. Šī grupa terminu skaita un terminu lietojuma biežuma ziņā ir plašākā, taču aptver tikai anatomijas pamatus. Otrā, trešā un ceturta grupa atbilst vārdkofterminiem. Tās ir šaurākas nekā pirmā, taču šo grupu termini ir specializēti, proti, ar tiem nosaukti ne vairs tikai anatomijas pamatjēdzieni, bet gan anatomijas nozares algoloģijas jēdzieni. Pēdējā grupa ir saliktoftermini. Salīdzinājumā ar pirmo grupu šī ir šaura, taču, līdzīgi kā vārdkofterminu grupas, arī šie termini ir specializēti.

Atslēgvārdi: terminrade; termini; vārdkoftermini; saliktoftermini; hipokratiskais korpūs; osteoloģija; angioloģija.

levads

Hipokratiskais korpūs (lat. *Corpus Hippocraticum*) ir līdz mūsdienām saglabājusies sengrieķu valodā tapšu medicīnas darbu kolekcija, kurā pēc „Thesaurus Linguae Graecae” („Grieķu valodas tēzauris”) datubāzes statistikas ietilpst 57 traktāti. Tikai neliela daļa traktātu tiek atzīta par paša Hipokrata (Ἱπποκράτης / *Hippokratēs*) rakstītu, pārējie darbi bijuši viņa skolnieku vai vēlāku sekotāju sacerēti, turklāt korpūsā esošo

traktātu sacerēšanas laika diapazons ir plašs, proti, sākot no 5. gs. p. m. ē. līdz pat ēru mijai (Gaile, Hofa 2003, xxxix–xli; Craik 2017, xxi; Fībiga 2023). Traktāts „Par kaulu dabu” (sengr. „Περὶ ὀστέων φύσιος” / „Peri osteōn physios”, lat. „De ossium natura”) ietilpst hipokratiskajā korpusā, un izteikta hipotēze, ka tas varētu būt tapis 5. gs. beigās p. m. ē. (Craik 2017, 229). Traktāts sarakstīts sengrieķu valodas joniskajā dialektā, kas parasti tika izmantots prozas tekstos (Wickkiser 2008, 135; Kučjalko 2023). Šis traktāts ir sacerējums anatomijā (Craik 2017, xxvi), kurā aprakstīti ne tikai jautājumi osteoloģijā – anatomijas nozarē, kas pēta kaulu formu un uzbūvi kopsakarā ar kaulu funkcijām (Rudzītis 2005, 897), bet arī angioloģijā – anatomijas nozarē, kas pēta asinsrites un limfātisko sistēmu (Rudzītis 2005, 82).

Traktāts „Par kaulu dabu”, kā uzskatīts medicīnas vēsturnieku vidū, nav paša Hipokrata rakstīts, turklāt tā ir kompilācija vismaz no trīs atsevišķiem sacerējumiem. Uz to norāda gan vienu un to pašu tematu atkārtotāšanās, gan vienotas kompozīcijas trūkums. Tāpēc līdz pat 20. gs. tas nav uzskatīts par ievērojamas cienīgu pētījumu materiālu – ne medicīnas vēsturē, ne filoloģijā (Potter 2010, 11–15).

Salīdzinājumā ar tādiem antīkās literatūras tekstiem kā eposi, traģēdijas, komēdijas u. c. medicīniska satura traktāts uzskatāms par zinātnisku sacerējumu. Medicīnas uzplaukuma dēļ 5. gs. p. m. ē. izveidojās nepieciešamība pēc specializētas valodas, jo īpaši specializētas leksikas, kas varētu nosaukt medicīnas parādības (Lipourlis 2007, 1109). Šādas situācijas ietekmē veidojas zinātnisks stils un specializēta leksika, tāpēc traktātā aprakstītie kauli, saites, asinsvadi, iekšējie orgāni u. c. anatomiskas struktūras vērtējami kā termini, proti, konkrētas tematiskās jomas, speciālās nozares jēdziena vārdiski apzīmējumi – vārds vai vārdkopa (Skujiņa 2007), nevis profesionālismi. Lai gan par profesionālismu tiek uzskatīts vārds, vārdkopa vai frazeoloģisms, ko lieto vienas profesijas vai specialitātes pārstāvji, bet kas nav oficiāli pieņemts termina statusā (Skujiņa 2007), nebūtu adekvāti to pilnībā attiecināt uz antīkās pasaules medicīniska satura traktātu.

Konkrētā traktāta tapšanas laikā nepastāv tāda terminoloģijas izpratne, kā to saprotam pašlaik, tādējādi nevar būt oficiāli pieņemti termini. Teksts rakstīts zinātniskā stilā, kura pamatā ir antīko ārstu mācības pierakstīšana un sistematizēšana (Fībiga 2015, 201), tāpēc tā specializēto leksiku var uzskatīt par terminiem. Līdz ar to rodas problēmjautājums, kādus terminrades darināšanas modeļus varētu konstatēt vairāk nekā 20 gadsimtu senā medicīnas traktātā, kas ir raksta pētniecības materiāls. No šī problēmjautājuma izriet raksta pētījuma mērķis, proti, analizēt hipokratiskā korpusa traktāta „Par kaulu dabu” terminradi, kas ir raksta pētījuma priekšmets. Mērķa sasniegšanai, izmantojot leksiski semantisko un teksta kontekstuālo analīzi, pētīts traktāts oriģinālā sengrieķu valodā, attiecīgas tekstvietas tulkotas latviešu valodā. Izmantojot statistikas, komparatīvo un tipoloģisko metodi, traktātā esošie termini atlasīti, klasificēti un to klasifikācija analizēta. Klasifikācijai izmantota Valentīnas Skujiņas monogrāfija „Latviešu terminoloģijas izstrādes principi” (2002).

Lai gan lielākā daļa traktātā sastopamo terminu ir anatomiski, tomēr parādās arī klīniskie termini. Galvenā atšķirība starp anatomiskajiem un klīniskajiem terminiem ir tā, ka ar anatomiskajiem terminiem tiek nosaukta ķermeņa forma un uzbūve (Rudzītis

2005, 76), savukārt ar klīniskajiem – medicīniskā izpēte un praktiskā darbība, kas tieši saistīta ar slimnieku (Rudzītis 2005, 764).

Traktāta saturu var sadalīt 19 paragrāfos: (1) osteoloģija un daži komentāri par iekšējiem orgāniem, (2) sirds vadi, (3) ķermeņa saites, (4) nieru uzbūve un funkcijas, (5–6) ķermeņa augšējās daļas vadi, (7) divi krūškurvja vadi, (8–9) platu vadu pārskats, (10) citu vadu un stiegru pārskats, (11–19) angioloģija (Potter 2010, 14; Craik 2017, 224). Dažviet saturs ir neskaids, un nav iespējams noteikt, kādi tieši vadi tiek aprakstīti, lai gan ir pētnieki, kas centušies definēt, vai konkrētie vadi vispār ir asinsvadi, un, ja jā, vai tie ir vēnas vai artērijas. Tāpēc sniegtajā satura pārskatā lietots plašas nozīmes termins „vads”. Savukārt par varbūtējo kompilāciju no vismaz trīs atsevišķiem traktātiem liecina, pirmkārt, 1. paragrāfs, kas pilnībā atšķiras no pārējā teksta un apraksta osteoloģijas jautājumus, otrkārt, 2.–10. paragrāfs, kuros sniegts pārskats par dažādiem ķermeņa vadiem un kuros aprakstīti angioloģijas jautājumi, un, treškārt, 11.–19. paragrāfs, kuros vēlreiz aprakstīti dažādi ķermeņa vadi, kā arī angioloģijas jautājumi.

Traktāts izdots, tulkots un komentēts, sākot no 16. gs. Šā raksta tapšanā izmantots grāmatu sērijas „Loeb Classical Library” (LCL) hipokratiskā korpusa devītais izdevums (Potter 2010), kurā iekļauts arī traktāts „Par kaulu dabu”. Izdevums ir bilingvāls – oriģinālā sengrieķu valodā un tulkojumā angļu valodā. Tulkotājs un komentāru autors ir antīkās medicīnas pētnieks Pauls Poters (*Paul Potter*).

Terminrade šā traktāta pētniecībā skatīta morfoloģiskā un terminu struktūras aspektā, ar to saprotot konkrētu vārdu secību, ko izmantojuši traktāta autori. Traktātā vērojamā specializētā valoda rāda, ka termins var sastāvēt no viena vai vairākiem vārdiem. Termini ar vairākiem vārdiem uzskatāmi par vārdkopterminiem (Skujiņa 2002, 105–115), un tiem ir dažāda struktūra. Līdzās šādai terminradei vērojami arī daži vārdarināšanas (Skujiņa 2002, 81–99) paņēmieni, tādējādi iespējams konstatēt terminrades darināšanas modeļus, kas ļauj izdalīt vairākas grupas. Kā termins var funkcionēt:

- 1) substantīvs;
- 2) substantīvs ar nesaskaņoto apzīmētāju;
- 3) substantīvs ar saskaņoto apzīmētāju;
- 4) substantīvs ar adverbu;
- 5) salikteņi.

1. Substantīvs

Šī ir vienlaikus vienkāršākā un plašākā grupa. Vispārlietojamās valodas vārdi tiek iekļauti konkrētā medicīnas nozarē un iegūst termina nozīmi. Tajā kā termini funkcionē substantīvi – gan vienskaitļa nominatīva formā, gan daudzskaitļa nominatīva formā. Pāra orgāni vai anatomiskās struktūras, kas var būt vairāk nekā viena, parādās gan vienskaitļa, gan daudzskaitļa formās. Kopumā no 125 terminiem 18 termini lietoti tikai daudzskaitļa formā, piem.:

- (1) δάκτυλοι / *daktyloi* ‘pirksti’.

Tā kā traktāta tematika veltīta anatomiskiem aprakstiem, vairums terminu ir anatomiski, tomēr parādās arī klīniskie termini, kopumā 12, piem.:

- (2) ἄσθμα / *asthma* ‘astma’;
 (3) ὀδύνη / *odynē* ‘sāpes’.

Daļa šīs grupas terminu ir metaforiski. Ar metaforisku terminu šeit saprotams termins, kas konkrētā nozarē lietots ne ar tā tiešo, bet pārnestu nozīmi (piem., Fībīga 2021). Metaforas definīcija atrodamā jau antīkajā pasaulē, piem., Aristoteļa traktātā „Poētika” („Περὶ ποιητικῆς” / „Peri poiētikēs”) teikts, ka metafora ir vārda nozīmes pārnesums (TLG: Poet. 1457b8; Kassel 1966) (Ķemere, Lāms 2008, 93, Augusta Ģiezena tulkojums), Marka Fābija Kvintiliāna (*Marcus Fabius Quintilianus*) traktātā „Oratora mācīšana” („Institutio oratoria”) norādīts, ka metafora ir īsāks salīdzinājums, un tā nosauc pašu lietu (TLG: Inst. Orat. 8.6.8; Halm 1868) (raksta autore tulkojums). Šajā grupā vērojami tādi metaforiski termini kā

- (4) ἄκανθα / *akantha* ‘mugurkauls’, burt. ‘ērķšķis’;
 (5) θώραξ / *thōrax* ‘krūškurvis’, burt. ‘bruņas’;
 (6) κλείς / *kleis* ‘atslēgas kauls’, burt. ‘atslēga’.

Sniegtajos piemēros redzams, ka avotjoma (Lakoff, Johnson 2003; Knowles, Moon 2006, 33–34) nav saistīta ar medicīnu, bet uz līdzības pamata un pārnestas nozīmes dēļ konkrētajā traktātā vārds iegūst jaunu nozīmi un funkcionē kā termins.

Daļa terminu izmantoti gan ar metaforisku, gan ar tiešu nozīmi, piem.:

- (7) κεφαλή / *kephalē* ‘galva’;
 (8) στόμα / *stoma* ‘mute’.

Abi termini var tikt lietoti ar to tiešo nozīmi, kā arī ar metaforisku, t. i., galva kā ķermeņa augšējā daļa vai galva kā kādas anatomiskas struktūras daļa, mute kā atvere galvas priekšpusē vai mute kā kādas anatomiskas struktūras daļas atvere.

Vairums terminu lietoti ar vienu nozīmi vienu vai vairākas reizes. Tas liecina par nostabilizējušos terminoloģiju, nosaucot tādas anatomiskas struktūras, kas traktāta tapšanas laikā vairs nav diskutablas, piem.:

- (9) ἥπαρ / *hēpar* ‘aknas’;
 (10) καρδίη / *kardiē* ‘sirds’.

Ir termini, kas izmantoti ar divām nozīmēm, piem.:

- (11) περόνη / *peronē* ‘spieķakauls’ un ‘mazais apakšstilba kauls’;
 (12) τάρσος / *tarsos* ‘pēdas pamats’ un ‘plauksta’.

Ir arī jēdzieni, kuru nosaukšanai izmantoti divi vai pat trīs termini, piem.:

- (13) ‘kakls’ ἀνθερέων / *anthereōn*, ἀρχήν / *auchēn* un τράχηλος / *trachēlos*.

Šī jēdziena nosaukšanai izmantoti trīs termini, taču, līdzīgi kā tas ir mūsdienu anatomijas terminoloģijā, termins „kakls” var tikt lietots tiešā un metaforiskā nozīmē,

proti, kakls kā ķermeņa daļa starp galvu un vidukli un kakls kā kādas anatomiskas struktūras daļa, iespējams, tāpēc šā jēdziena apzīmēšanai izmantoti trīs dažādi termini.

Jautājumus raisa tādi jēdzieni, kas traktātā parādās tikai ar vienu nozīmi, bet to nosaukšanai lietoti divi termini. Tie ir:

- (14) ‘acs’ ὀφθαλμός / *ophthalmos* un ὄψ / *ōps*;
- (15) ‘potīte’ ἀστράγαλος / *astragalos* un σφυρόν / *sphyron*;
- (16) ‘krūts’ μάζος / *mazos* un τιθός / *tithos*;
- (17) ‘mugurkauls’ ἄκανθα / *akantha* un νῶτον / *nōton*;
- (18) ‘sperma’ γονή / *gonē* un σπέρμα / *sperma*.

Visticamāk, tas saistīts ar traktāta autorību, proti, viens autors jēdziena nosaukšanai izmanto vienu, cits – citu terminu, taču tas nav viennozīmīgi, jo ir gadījumi, kad viens un tas pats jēdziens nosaukts ar diviem terminiem tajos traktāta paragrāfos, kas piedēvēti vienam autoram. Savukārt termins ‘elkoņa locītava’ vienā un tajā pašā rindkopā parādās ar paralēlām formām – συγκαμπή / *synkampē* un ξυγκαμπή / *ksynkampē*, kurās atšķirība vērojama tikai prefiksa sākumburtā.

Kā pētījuma avots izmantots oriģinālteksts no LCL „Hippocrates Volume IX” (Potter 2010) izdevuma, un šajā oriģinālteksta variantā parādās termins ἀστράγαλος / *astragalos* un arī tālāk rindkopā pieminētas termina „elkoņa locītava” paralēlās formas, taču, piem., „Perseus Digital Library” pieejamajā oriģināltekstā (Crane 2024) termina ἀστράγαλος / *astragalos* nav, kā arī terminam „elkoņa locītava” ir tikai viena forma – ξυγκαμπή / *ksynkampē*.

Ir termini, kuru nozīme nav skaidra, un tie vairumā gadījumu ir termini, kas tieši saistīti ar angioloģiju. Analizējot traktāta saturu no medicīniskā skatpunkta, var konstatēt, ka traktāta autoriem vēl nav pilnīgu zināšanu šajā jomā, jo angioloģiskās struktūras aprakstītas neskaidri. Tiek lietoti šādi termini:

- (19) ‘stiegra’ νεῦρον / *neuron*;
- (20) ‘cīpsla’ τένων / *tenōn*;
- (21) ‘saite’ τόνος / *tonos*;
- (22) ‘vads’ φλέψ / *phleps*;
- (23) ‘artērija’ ἀρτηρία / *artēriē*.

Termini „stiegra”, „cīpsla” un „saite” nozīmes ziņā daļēji pārklājas, arī termins „vads”, kas varētu būt gan dobja, gan nedobja anatomiska struktūra, turklāt termins „artērija” netiek lietots mūsdienu medicīniskās terminoloģijas izpratnē, kurā ar terminu „artērija” apzīmē asinsvadu, pa kuru arteriālās asinis plūst no sirds uz perifēriju (Rudzītis 2005, 113).

Šīs grupas termini 1. pielikumā sakārtoti grieķu alfabēta secībā, tie pierakstīti vienskaitļa nominatīva vai daudzskaitļa nominatīva formā. Pieraksts veikts daudzskaitļa nominatīva formā gadījumos, kad traktātā konkrētais termins ne reizi nav lietots vienskaitļa formā. Terminiem sniegta arī dzimte. Ja terminam pievienota piezīme *klin*, tas nozīmē, ka vārds ir klīniskais termins. Pārējie termini, kuriem šādas piezīmes nav, ir anatomiskie termini. Piezīme *met* norāda, ka termins ir metaforisks. Pēc šāda principa veidots pieraksts arī attēlos un 2. un 3. pielikumā.

2. Substantīvs ar nesaskaņoto apzīmētāju

Šī grupa ir salīdzinoši daudz mazāka nekā iepriekšējā, turklāt katrs no šiem terminiem traktātā parādās tikai vienu reizi, tomēr no terminoloģiskā viedokļa šīs grupas terminu struktūra ir sarežģītāka, proti, substantīvam pievienotais nesaskaņotais apzīmētājs veido vārdkopterminu. Lai gan pierakstā (sk. 2. pielikumu) nesaskaņotais apzīmētājs novietots pirms substantīva, kas ir nominatīva formā, traktātā vārdu secība var būt arī pretēja.

Vairums terminu parādās arī iepriekšējā grupā, un šajā tie lietoti ar to pašu nozīmi, piem.:

(24) καρδίας κοιλίη / *kardiēs koiliē* ‘sirds dobums’.

Tātad lielākajā daļā gadījumu termina izmantošana citādā termina struktūrā nemaina tā nozīmi. Tomēr traktātā konstatēts viens izņēmums, un tas ir termins καρπός / *karpos*, kas iepriekšējā grupā ir ar nozīmi ‘plauksta’, bet šajā – ar nozīmi ‘locītava’. Nozīmes maiņu nosaka konteksts.

Pie šīs grupas daļēji pieder arī termini, kas sastāv no trīs vārdiem. Tie ir:

(25) ὀστέον (S.NOM.N.SG) κνημιαίου (ADJ.GEN.F.SG) ἄκρον (S.GEN.F.SG) / *osteon knēmiaiū akrū* ‘apakšstilba gala kauls’, burt. ‘apakšstilbīgā gala kauls’;

(26) καρδίας (S.GEN.F.SG) πηγῆ (S.NOM.F.SG) ζυγγενῆς (ADJ.NOM.F.SG) / *kardiēs pēgē ksyngenēs* ‘sirds iedzimts avots’.

Ar pēdējo (26), visticamāk, domāta aorta. Šo divu terminu struktūra ir vēl vienu soli sarežģītāka nekā pārējiem šīs grupas terminiem. Tie sastāv no substantīva nominatīva locījumā un nesaskaņotā apzīmētāja, kas papildināts ar saskaņoto apzīmētāju (25), un no substantīva nominatīva locījumā, kas papildināts ar saskaņoto apzīmētāju, un nesaskaņotā apzīmētāja (26). Pirmajā terminā saskaņotais apzīmētājs lietots pirms apzīmējamā vārda, otrajā – aiz. Tā kā vārdu secība sengrieķu valodā var būt brīva, saskaņotā apzīmētāja novietojumam nav terminoloģiskas atšķirības. Šāda tipa termina struktūra traktātā sastopama tikai divas reizes, taču mūsdienu anatomiskajā terminoloģijā tā ir bieži izplatīta, turklāt vārdu secība anatomiskajā terminoloģijā latīņu valodā ir strikta un apzīmētājs gandrīz vienmēr ir aiz apzīmējamā vārda.

3. Substantīvs ar saskaņoto apzīmētāju

Šī grupa, plašāka nekā iepriekšējā, terminu struktūras sarežģītības ziņā vērtējama kā līdzīga – substantīvs ar apzīmētāju, taču šajā gadījumā tas ir nevis nesaskaņotais, bet saskaņotais apzīmētājs, piem.:

(27) μέγалаι φλέβες / *megalai phlebes* ‘lielie vadi’.

Lielākā daļa terminu izmantoti tikai vienu reizi, taču ir daži, kas parādās vairākkārt. Substantīvs var būt papildināts ar vienu vai vairākiem saskaņotajiem apzīmētājiem. Sengrieķu valodā adjektīvs un particips saskaņojas ar substantīvu dzimtē, skaitlī

un locījumā. Adjektīviem atšķiras gradācija, un konkrētam gradācijas lietojumam ir terminoloģiska atšķirība. Lai gan pierakstā (sk. 3. pielikumu) saskaņotais apzīmētājs lielākoties novietots pirms substantīva, kas ir nominatīva formā, traktātā vārdu secība var būt arī pretēja.

Visbiežāk šajā grupā parādās termins φλέψ / *phleps* ‘vads’. Tas norāda uz centieniem izveidot detalizētu angioloģijas terminoloģiju, taču izsekot anatomiskajam aprakstam no medicīniskā skatpunkta ir gandrīz neiespējami. Šis termins apzīmēts vai nu ar vienu, vai vairākiem saskaņotajiem apzīmētājiem, un tie var būt adjektīvi un participi. Izmantots arī adjektīvu gradācijas pozitīvs un superlatīvs šādos terminos:

- (28) παχείη φλέψ / *pacheiē phleps* ‘platais vads’;
 (29) παχύταται φλέβες / *pachytatai phlebes* ‘visplatākie vadi’.

Šie termini nosauc divus dažādus jēdzienus.

Vadu diferencēšanai lietota termina φλέψ / *phleps* ‘vads’ deminutīva forma – φλέβια / *phlebia* ‘vadiņi’. Šajā grupā šis termins parādās tikai daudzskaitļa formā.

Dažkārt šīs grupas terminu tulkojumā latviešu valodā nav iespējams lietot adjektīvu, kā tas bijis oriģinālā sengrieķu valodā, tāpēc izmantots vielas ģenitīvs, piem.:

- (30) νοτιαῖος μυελός / *nōtiaios myelos* ‘mugurkaula smadzenes’;
 (31) πλάγιος σφόνδυλος / *plagios sphondylos* ‘sānu skriemelis’.

Burtiski (30) termins būtu ‘mugurkaulīgās smadzenes’ un (31) – ‘sānīgais skriemelis’, taču, kā vērojams mūsdienu medicīnas terminoloģijā, vielas ģenitīvs nav reta parādība, piemēram, anatomijas terminā *septum nasale* ‘deguna starpsiena’ latīņu *nasale* ir adjektīvs.

Šajā grupā daļēji iederas arī tie termini (sk. 1. tabulu), kas sastāv tikai no adjektīva vai participa gadījumos, kad reducēts substantīvs, tādējādi iezīmējot gan metonīmijas, gan konversijas funkcijas (Skujiņa 2002, 97–99). Visi adjektīvi parādās arī iepriekšējā sarakstā, kurā saskaņotais apzīmētājs ir kopā ar apzīmējamo vārdu.

ἔναιμοι [φλέβες] / <i>enaimoi [phlebes]</i> (ADJ. NOM.F.PL)	‘asins saturoši [vadi]’
εὐθειᾶ [φλέψ] / <i>eutheia [phleps]</i> (ADJ.NOM.F.SG)	‘taisnais [vads]’
λεπταί [φλέβες] / <i>leptai [phlebes]</i> (ADJ.NOM.F.PL)	‘plānie [vadi]’
μέγας [σφόνδυλος] / <i>megas [sphondylos]</i> (ADJ. NOM.M.SG)	‘lielais [skriemelis]’
μέγισται [ἀποσχίδες] / <i>megistai [aposchides]</i> (ADJ. NOM.F.PL)	‘vislielākie [sazarojumi]’
μεγάλος [σφόνδυλος] / <i>megalos [sphondylos]</i> (ADJ. NOM.M.SG)	‘lielais [skriemelis]’
παχείη [φλέψ] / <i>pacheiē [phleps]</i> (ADJ.NOM.F.SG)	‘platais [vads]’

1. tabula. Adjektīvs substantīva funkcijā

Participis, kas pilda termina funkcijas gadījumos, kad reducēts substantīvs, ir tikai viens, proti, ἀφιγμένος / *aphigmenos* ‘atnākušais’, turklāt tas izmantots, apzīmējot divus substantīvus, un konteksts nosaka konkrētā participa nozīmes atšķirības. Tie ir:

- (32) ἀφιγμένη [ἀποσχίς] / *aphigmenē* [*aposchis*] (PART.NOM.F.SG) ‘atnākušais [sazarojums]’;
 (33) ἀφιγμένη [φλέψ] / *aphigmenē* [*phleps*] (PART.NOM.F.SG) ‘atnākušais [vads]’.

Diviem no šīs grupas saskaņotajiem apzīmētājiem izmantotas paralēlas formas. Tie ir adjektīvi:

- (34) ‘taisns’ εὐθύς / *euthys* un ἰθύς / *ithys*;
 (35) ‘liels’ μέγας / *megas* un μέγανος / *megalos*.

Iespējams, ka šīm paralēlajām formām ir terminoloģiska nozīme, iespējams, tās lietotas sinonīmiski. Var izteikt tikai varbūtības, jo paralēlo formu lietojuma atšķirības nav sasaistāmas ar traktāta autorību, turklāt termins σφόνδυλος / *sphondylos* ‘skriemelis’ nosaukts, izmantojot abas adjektīva „liels” formas.

4. Substantīvs ar adverbu

Šajā grupā (sk. 2. tabulu), kas ir salīdzinoši daudz mazāka nekā iepriekšējās, lielākā daļa terminu parādās tikai vienu reizi, taču terminu struktūras sarežģītības ziņā vērtējama kā līdzīga iepriekšējām divām, kurās substantīvs lietots kopā ar apzīmētāju. Tomēr tā atšķiras ar to, ka šeit apzīmētāja funkciju veic adverbs. Šāda tipa struktūra nav sastopama mūsdienu medicīnas terminoloģijā, lai gan tādi latīņu valodas adverbi kā *celere* ‘ātri’, *caute* ‘uzmanīgi’ u. c. tiek izmantoti kā medicīnas un farmācijas termini. Šajā grupā iekļautie adverbi norāda konkrētu vietu un visi ir anatomiskie termini.

ἄνω (ADV) ἀρτηρίη (S.NOM.F.SG) / <i>anō artēriē</i>	‘augšpus artērija’
ἄνω (ADV) μοῖρα (S.NOM.F.SG) / <i>anō moira</i>	‘augšpus viensums’
ἄνω (ADV) φλέψ (S.NOM.N.SG) / <i>anō pheps</i>	‘augšpus vads’
ἐντός (ADV) ἐπιγούνης (S.NOM.F.SG) / <i>entos epigūnis</i>	‘iekš ceļa kauls’
ἐντός (ADV) φλέψ (S.NOM.F.SG) / <i>entos pheps</i>	‘iekš vads’
ἔσωθεν (ADV) μέρεα (S.NOM.N.PL) / <i>esōthen merea</i>	‘iekšpus daļas’
κάτωθεν (ADV) μέρος (S.NOM.N.SG) / <i>katōthen meros</i>	‘apakš daļa’
ὑποκάτω (ADV) αἰμόρρους (S.NOM.F.SG) / <i>hypokatō haimorrhūs</i>	‘zemapakš asinsvads’
ὑποκάτω (ADV) νεῦρα (S.NOM.N.PL) / <i>hypokatō neura</i>	‘zempakaš stiegras’

2. tabula. Substantīva un adverba vārdkopu piemēri

ἄνω (ADV) μέρος (S.NOM.N.SG) σώματος (S.GEN.N.SG) / <i>anō meros sōmatos</i>	‘augšpus ķermeņa daļa’
κάτω (ADV) μέρη (S.NOM.N.PL) φρενῶν (S.GEN.F.PL) / <i>katō merē phrenōn</i>	‘apakš vidus daļas’
κάτω (ADV) μέρος (S.NOM.N.SG) καρδίας (S.GEN.F.SG) / <i>katō meros kardiēs</i>	‘apakš sirds daļa’

3. tabula. Substantīva un adverbja vārdkopu piemēri ar nesaskaņoto apzīmētāju

ἄνωθεν (ADV) [νεῦρον] / <i>anōthen [neuron]</i>	‘augšpus [stiegra]’
κάτωθεν (ADV) [νεῦρον] / <i>katōthen [neuron]</i>	‘apakš [stiegra]’
κάτωθεν (ADV) [φλέβης] / <i>katōthen [phlebes]</i>	‘apakš [vadi]’

4. tabula. Adverbs substantīva funkcijā

Trīs no šīs grupas adverbjiem daļēji atgādina mūsdienu anatomiskajā terminoloģijā izmantotos latīņu valodas komparatīvos adjektīvus *superior* (M, F), *superius* (N) ‘augšējais’ un *inferior* (M, F), *inferius* (N) ‘apakšējais’. Tie ir:

- (36) ἄνω / *anō* ‘augšpus’;
 (37) κάτωθεν / *katōthen* ‘apakš’;
 (38) ὑποκάτω / *hypokatō* ‘zemapakš’.

Pēdējie divi adverbji (37) (38) norāda uz līdzīgu vietu, taču pēc konteksta grūti noteikt, vai tiem ir terminoloģiska atšķirība, vai tomēr tie izmantoti kā paralēli varianti.

Šajā grupā daļēji iederas arī terminu struktūra, kurā substantīvs ar adverbju papildināts ar substantīvu ģenitīva locījumā (sk. 3. tabulu).

Tāpat šeit iederas terminu struktūra, kas veidota tikai no adverbja gadījumos, kad reducēts substantīvs (sk. 4. tabulu).

3. un 4. tabulā sniegtie termini veido ļoti mazu daļu no kopējās terminoloģijas, kas parādās traktātā, taču 3. tabulā rādītā terminu struktūra, kurā izmantots substantīvs ar adverbju un substantīvu ģenitīva locījumā, liecina par traktāta autoru spēju izveidot vārdkopterminus, ar kuriem iespējams precīzi nosaukt angioloģiskus jēdzienus. Savukārt 1. un 4. tabulā sniegtie vārdkoptermini ar reducētu apzīmējamo vārdu vairāk liecina par piezīmēs vai mācībās izmantojamu stilu. Šāda zinātniskā stila teksta traktātā, kurā konstatējama stabila terminu lietošana, termini, kuros apzīmējamais vārds ir reducēts, rada zināmu nekonsekvenci. Taču var izteikt minējumu, ka traktāta autoriem un tā mērķauditorijai izmantotā terminoloģija bijusi skaidra un apzīmējamā vārda izlaidums dažos gadījumos neapgrūtina teksta uztveri.

5. Salikteņi

Šī grupa (sk. 5. tabulu) uzskatāma par pilnīgi citādu nekā iepriekš aprakstītās. Iepriekšējās grupās tika iztirzāta terminu struktūra, taču raksta pēdējā grupa aplūko

terminus, kuru vārddarināšanas iezīmes atspoguļo konkrētas tendences terminradē. Šie ir salikteņtermini – vienvārda termini, kas izteikti ar salikteņiem (Skujiņa 2007).

Terminiem sniegta nozīme un to burtisks tulkojums latviešu valodā, kas varētu veidot labāku priekšstatu par konkrētām vārddarināšanas iezīmēm lasītājam bez sengrieķu valodas zināšanām. Salikteņos apvienoti divi celmi vairākos variantos. Novērojami pieci vārdšķiru salikumi – prefikss ar substantīvu, substantīvs ar sufiksu, substantīvs ar substantīvu, substantīvs ar adjektīvu, adjektīvs ar substantīvu.

αἰμόρρους (M, F), ουν (N) (ADJ) / <i>haimorrhūs, ūn</i>	‘asinsvads’, burt. ‘asinsplūsma’
ἀκρωμία / <i>akrōmia</i> (S.NOM.F.SG)	‘pleca paugurs’, burt. ‘galplecs’
γαστροκνημία / <i>gastroknēmīa</i> (S.NOM.F.SG)	‘apakšstilbs’, burt. ‘vēderkāja’
δυσίητος (M), ή (F), όν (N) (ADJ) / <i>dysiētos, ē, on klin</i>	‘grūti ārstējams’, burt. ‘grūtārstējams’
δύσκριτος (M, F), ον (N) (ADJ) / <i>dyskritos, on</i>	‘grūti izšķirams’, burt. ‘grūtizšķirams’
δύσπνοια / <i>dyspnoia</i> (S.NOM.F.SG) <i>klin</i>	‘apgrūtināta elpošana’, burt. ‘grūtelpa’
δυστράπελος (M), α (F), ον (N) (ADJ) / <i>dystrapelos, a, on</i>	‘grūti pagriežams’, burt. ‘grūtgriežams’
εὐμεγέθης (M, F), ες (N) (ADJ) / <i>eumegethēs, es</i>	‘liels’, burt. ‘lablieluma’
εὐπορος (M, F), ον (N) (ADJ) / <i>euporos, on</i>	‘viegli plūstošs’, burt. ‘labplūsmains’
ήπατιτις / <i>hēpatitis</i> (S.NOM.F.SG)	‘aknu vads’, burt. ‘tas, kas no aknām’
νευρόπαχος (M), εἶα (F), ύ (N) (ADJ) / <i>neuropachys, eia, y</i>	‘ar biežām stiegrām’, burt. ‘stiegrbiezs’
ὀλίγαμος (M, F), ον (N) (ADJ) / <i>oligaimos, on</i>	‘ar maz asinīm’, burt. ‘mazasinīgs’
πολύπλοκος (M, F), ον (N) (ADJ) / <i>polyplokos, on</i>	‘samezgliojies’, burt. ‘daudzsavīts’
πολύρριζος (M, F), ον (N) (ADJ) / <i>polyrrhizos, on</i>	‘ar daudz saknēm’, burt. ‘daudzsakņains’
πολύστομος (M, F), ον (N) (ADJ) / <i>polystomos, on</i>	‘ar daudzām atverēm’, burt. ‘daudzmutains’
πυκνόρριζος (M, F), ον (N) (ADJ) / <i>pykinorrhizos, on</i>	‘ar samezgotām saknēm’, burt. ‘mezglsakņains’
σφαγιτις / <i>sphagitis</i> (S.NOM.F.SG)	‘jūga vēna’, burt. ‘tas, kas no rīkles’
ταχύπνοια / <i>tachypnoia</i> (S.NOM.F.SG) <i>klin</i>	‘pāātrināta elpošana’, burt. ‘ātreelpa’
φλεβοτομία / <i>phlebotomia</i> (S.NOM.F.SG) <i>klin</i>	‘asins nolaišana’, burt. ‘vadgriešana’
ώμοπλάτη / <i>ōmoplastē</i> (S.NOM.F.SG)	‘lāpstiņa’, burt. ‘plecplatumš’

5. tabula. Salikteņi

Šīs grupas termini ir gan substantīvi, gan adjektīvi. Adjektīvi traktātā lietoti kopā ar substantīvu, ko tie apzīmē, vai arī bez substantīva, ja konteksts ļauj saprast nozīmi. Vairākos gadījumos lietoti prefiksi *δυσ-* / *dys-* ‘grūts, apgrūtināts’ un *πολύ-* / *poly-* ‘daudz’. Var novērot arī antonīmiju, proti, saliktoņu izmantoti pretējas nozīmes prefiksi – *εὖ-* / *eu-* ‘viegls, labs’ un *ὀλίγ-* / *olig-* ‘maz’.

Visos terminos katrai saliktoņa daļai ir konkrēta nozīme, un tas atainots burtiskajos tulkojumos latviešu valodā, taču divi no terminiem darināti citādi. Tie ir:

(39) ἥπατιτις / *hēpatitis* ‘aknu vads’;

(40) σφαγιτις / *sphagitis* ‘jūga vēna’.

Termina ἥπατιτις / *hēpatitis* pirmā saliktoņa daļa ir no substantīva ἥπαρ / *hēpar* ‘aknas’, termina σφαγιτις / *sphagitis* – no substantīva σφαγή / *sphagē* ‘rīkle’. Par abu terminu otro saliktoņa daļu *-ιτις* / *-itis* tik vienkāršu skaidrojumu sniegt nevar, jo tam nav nozīmes, kā tas ir visos pārējos šīs grupas terminos. Traktātā terminos ἥπατιτις / *hēpatitis* un σφαγιτις / *sphagitis* saliktoņa daļa *-ιτις* / *-itis* izmantota ar nozīmi ‘vads’ (39) un ‘vēna’ (40). Tātad tas iegūst nozīmi kontekstā. Mūsdienu medicīnas terminoloģijā pastāv terminelements *-itis*, un tas saliktoņterminos ieguvus nozīmi ‘iekaisums’, turklāt latīņu valodā tas saglabājis sengrieķu valodas dzimti, piem., *hepatitis* (S.NOM.F.SG) *chronica* (ADJ.NOM.F.SG) ‘hronisks hepatīts’. To izmanto arī medicīnas terminoloģijā latviešu valodā (*-īts*) ar nozīmi ‘iekaisums’, piem., holecistīts, nefrīts, encefalīts utt.

Saliktoņu grupā iederas arī adjektīvi, kas darināti ar izskaņu *-ειδής* / *-eidēs* ‘veida’. Šie adjektīvi izdalīti atsevišķi tās lietojuma biežuma dēļ. Tas ir stabils terminelements, kas saglabājis arī mūsdienu medicīnas terminoloģijā – latīņu valodā vai nu transliterēts *-oideus* (M), *-oidea* (F), *-oideum* (N), vai ar burtisku tulkojumu *-formis* (M, F), *-forme* (N), latviešu valodā līdzīgi – vai nu transliterēts *-oīds*, vai ar burtisku tulkojumu *-veida*. Latviešu valodā tas vairs nav adjektīvs, bet gan ir ģenitīvenis (Kalnača, Lokmane 2021, 94–96).

αίματώδης (M, F), ες (N) / <i>haimatōdēs, es</i>	‘asinsveida’
ἀφρώδης (M, F), ες (N) / <i>aphrōdēs, es</i>	‘putveida’
ινώδης (M, F), ες (N) / <i>inōdēs, es</i>	‘šķiedrveida’
κοιλιώδης (M, F), ες (N) / <i>koiliōdēs, es</i>	‘dobumveida’
νευρώδης (M, F), ες (N) / <i>neurōdēs, es</i>	‘stiegrveida’
πνευματώδης (M, F), ες (N) / <i>pneumatōdēs, es</i>	‘elpveida’
σπογγοειδής (M, F), ες (N) / <i>spongoidēs, es</i>	‘sūkļveida’
φθινώδης (M, F), ες (N) / <i>phthinōdēs, es</i>	‘dilstošveida’
χολώδης (M, F), ες (N) / <i>cholōdēs, es</i>	‘žultsveida’
χονδρώδης (M, F), ες (N) / <i>chondrōdēs, es</i>	‘graudveida’

6. tabula. Saliktoņi ar izskaņu *-ειδής* / *-eidēs* ‘veida’

Adjektīvsalikteņi kopā ar apzīmējamo vārdu vērtējami kā viens no trāpīgākajiem terminrades darināšanas modeļiem, proti, tas ir vārdkoptermins, kurā parādās medicīnas valodai raksturīgs saliktenis un kurš var precīzi nosaukt anatomisku jēdzienu, neradīt pārpratumus jēdzienos un veidot noteiktu terminoloģiju, šajā gadījumā osteoloģijā un angioloģijā.

Secinājumi

Traktātā terminrade galvenokārt izpaužas terminoloģizācijas procesā. Terminoloģizācijā izmantoti vārdkoptermini, kas lietoti bieži un dažādās struktūrās, tādējādi veidojot detalizētu osteoloģijas un angioloģijas terminoloģiju. Būtiski ir arī terminrades vārdarināšanas paņēmieni, pēc kuriem veidoti salikteņtermini, tāpat arī vienskaitļa un daudzskaitļa formu lietojums.

Apraktītās grupas, terminu skaits un atsevišķu terminu vairākkārtējs lietojums liecina par terminoloģiju, kas vairumā gadījumu ir stabila. Vārdkopterminos kā terminelementi lielākoties funkcionē vispārlietojamās valodas vārdi, tie lietoti vai nu ar tiešo, vai pārnesto nozīmi. Salikteņterminos terminelementi lielākoties ir dažādi, balstīti dažādās vārdšķirās, tomēr ir daži terminelementi, kas izmantoti vairākkārt.

Lai gan traktātā nav aspektu, ko varētu uzskatīt par terminzinātnei piederīgiem, tomēr vērojamas dažas terminoloģijas teorijas iezīmes. Četros traktāta paragrāfos (7., 9., 12., 13. paragrāfs) līdzās anatomiskiem aprakstiem parādās īsi komentāri par jēdzienu nosaukšanu, proti, izmantoti verbi ὀνομάζω / *onomazō* ‘nodēvēt’ un καλέω / *kaleō* ‘nosaukt’. Piem., 9. paragrāfā teikts – Αἱ δὲ δεύτεραι φλέβες ἐκ τῆς κεφαλῆς παρὰ τὰ ὄτα διὰ τοῦ αὐχένος, σφαγιτίδες καλεόμεναι [...] / *Hai de deuterai phlebes ek tēs kephalēs para ta ōta dia tū auchenos, sphagitides kaleomenai* [...] ‘Tie divi vadi, kas no galvas gar ausīm un caur kaklu, par jūga vēnām nosaukti [...]’. Tāpēc varētu pieņemt, ka traktāta autori terminus ne tikai lietojuši, bet apzinājušies, ka noteiktu jēdzienu var apzīmēt ar vārdu vai vārdu savienojumu, apzinājušies terminēšanu.

Saīsinājumi

ADJ	adjektīvs
ADV	adverbs
F	sieviešu dzimte
GEN	ģenitīvs
Inst. Orat.	Institutio Oratoria
<i>klin</i>	klīniskis
LCL	Loeb Classical Library
M	vīriešu dzimte
<i>met</i>	metaforiskis
N	nekatrā dzimte
NOM	nominatīvs

PART	particips
PL	daudzskaitlis
Poet.	Ars Poetica
S	substantīvs
SG	vienskaitlis
TLG	Thesaurus Linguae Graecae

Avoti

- Crane, Gregory R. (ed.). 2024. *Hippocrates, De ossium natura*. Chapter 1–19. Pieejams: <https://scaife.perseus.org/reader/urn:cts:greekLit:tlg0627.tlg048.1st1K-grc1:1-5/>
- Fībīga, Ieva. 2023. Hipokratiskais korpuss. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/131041-hipokratiskais-korpuss>
- Halm, Karl. (ed.). 1868. *Quintilian. Institutio Oratoria*. Lipsiae: Teubner. Pieejams: https://penelope.uchicago.edu/thayer/e/roman/texts/quintilian/institutio_oratoria/home.html
- Kassel, Rudolf. (ed.). 1966. *Aristotle's Ars Poetica*. Oxford: Clarendon Press. Pieejams: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0055>
- Kukjalko, Brigita. 2023. Joniešu dialekts. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/96577-jonie%C5%A1u-dialekts>
- Ķemere, Ināra, Lāms, Ojārs (red.). 2008. *Aristotelis. Poētika*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Potter, Paul (ed.). 2010. *Hippocrates*. IX. Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Rudzītis, Kristaps. 2005. *Terminologia medica*. Rīga: Nacionālais apgāds.
- Skujiņa, Valentīna (red.). 2007. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Latvijas Universitātes Latviešu valodas institūts. Pieejams: <https://termini.gov.lv/>
- Thesaurus Linguae Graecae: A Digital Library of Greek Literature*. 2001. Irvine, California: TLG. Pieejams: <https://stephanus.tlg.uci.edu/>

Literatūra

- Craik, Elizabeth M. 2017. *The 'Hippocratic' Corpus: Content and Context*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315736723>
- Fībīga, Ieva. 2015. Medicīnas valoda Senajā Grieķijā un tās attīstība. *Linguistica Lettica*. 23, 182–202. Pieejams: https://lavi.lu.lv/wp-content/uploads/2021/03/Linguistica_Lettica_23.pdf
- Fībīga, Ieva. 2021. *Metaforisku terminu attīstība sengrieķu medicīnas tekstos*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte. Pieejams: https://luis.lu.lv/pls/pub/luj.fprnt?l=1&fn=F-1635557211/Fibiga_Ieva_if07001.pdf
- Gaile, Agnese, Hofa, Aija van. 2003. *Hipokratiskie raksti. Izlase*. Rīga: Liepnieks un Rītups.
- Kalnača, Andra, Lokmane, Ilze. 2021. *Latvian Grammar*. Riga: University of Latvia Press. <https://doi.org/10.22364/latgram.2021>
- Knowles, Murray, Moon, Rosamund. 2006. *Introducing Metaphor*. London, New York: Routledge, Taylor and Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203642368>
- Lakoff, George, Johnson, Mark. 2003. *Metaphors We Live by*. Chicago, London: University of Chicago Press.

- Lipourlis, Dimitrios. 2007. Medical vocabulary. *A History of Ancient Greek from Beginnings to Late Antiquity*. Christidis, Anastasios-Fivos (ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 1104–1115.
- Skujiņa, Valentīna. 2002. *Latviešu terminoloģijas izstrādes principi*. Rīga: Latviešu valodas institūts.
- Wickkiser, Bronwen, L. 2008. *Asklepios, Medicine, and the Politics of Healing in Fifth-Century Greece*. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press.

Summary

The article is dedicated to observations regarding term formations in The Hippocratic Corpus treatise “Nature on Bones”. The research material is analysed in its original text in Ancient Greek. The article encompasses an introduction, empirical part, and a conclusion. The introduction informs on the readers of The Hippocratic Corpus, its origin, possible time of writing of the treatise, authorship, content, and the present-day research of this source. The empirical part elaborates on the classification of term formation and analysis of terms, elucidating the transfer of common language words to a specific medical field, parts of speech used in terms and the structures underlying parts of speech, as well as methods of word formation. There are terms, multi-word terms and compound-word terms observed in the treatise. In the article, terms are analysed in the following groups: 1) nouns, 2) nouns with non-agreement attributes, 3) nouns with agreement attributes, 4) nouns with adverbs, and 5) compounds. The first group includes words of common language which have been under influence of the process of terminologization. This group is the largest regarding the number of terms and use, but these terms are employed only for reference to basic anatomy. The second, third, and fourth groups cover multi-word terms. These three groups are not as large as the first one, but the terms here are highly specialized, allowing the naming of concepts in angiology. The last group is compound-word terms. It is the smallest group but similarly to the multi-word terms these are more specialized and can also be attributed to a conceptualized terminology.

Keywords: term formation; term; multi-word term; compound word terms; Hippocratic Corpus; osteology; angiology.

PIELIKUMS

1. Substantīvs

ἀγκών / <i>ankōn</i> (S.NOM.M.SG)	‘elkonis’
αἷμα / <i>haima</i> (S.NOM.N.SG)	‘asinis’
αἰτία / <i>aitia</i> (S.NOM.F.SG) <i>klin</i>	‘cēlonis’
ἄκανθα / <i>akantha</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘mugurkauls’, burt. ‘ērķšķis’
ἄκρα / <i>akrē</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘virsotne, galotne’
ἄλγημα / <i>algēma</i> (S.NOM.N.SG) <i>klin</i>	‘ciešanas, sāpes’
ἀνθερεών / <i>anthereōn</i> (S.NOM.M.SG)	‘kakls’
ἀντικνήμιον / <i>antiknēmion</i> (S.NOM.N.SG)	‘mazais liela kauls’
ἀρτηρία / <i>artēriē</i> (S.NOM.F.SG)	‘artērija, balsene’
αἰδοῖον / <i>aidoion</i> (S.NOM.N.SG)	‘ārējie dzimumorgāni’
ἀποσχίδες / <i>apochides</i> (S.NOM.F.PL)	‘sazarojumi’
ἀρχός / <i>archos</i> (S.NOM.M.SG) <i>met</i>	‘tūplis’, burt. ‘vadītājs’
ἄσθμα / <i>asthma</i> (S.NOM.N.SG) <i>klin</i>	‘astma’, burt. ‘elšana’
ἀστράγαλος / <i>astragalos</i> (S.NOM.M.SG)	‘potīte’
αὐχὴν / <i>auchēn</i> (S.NOM.M.SG)	‘kakls’
βουβών / <i>būbōn</i> (S.NOM.M.SG)	‘cirksnis’
βραχίων / <i>brachiōn</i> (S.NOM.M.SG)	‘augšdelms’
βρόγχος / <i>bronchos</i> (S.NOM.M.SG)	‘elpvads’
γαστήρ / <i>gastēr</i> (S.NOM.F.SG)	‘vēders’
γένυς / <i>genys</i> (S.NOM.F.SG)	‘žoklis’
γλουτός / <i>glūtos</i> (S.NOM.M.SG)	‘sēžamvieta’
γλῶσσα / <i>glōssa</i> (S.NOM.F.SG)	‘mēle’
γομφίος / <i>gomphios</i> (S.NOM.M.SG)	‘dzeroklis’
γονή / <i>gonē</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘sperma’, burt. ‘atvase’
γόνυ / <i>gony</i> (S.NOM.N.SG)	‘ceļgals’
δάκτυλοι / <i>daktyloi</i> (S.NOM.M.PL)	‘pirksti’
δέρμα / <i>derma</i> (S.NOM.N.SG)	‘āda’
ἐγκέφαλος / <i>enkephalos</i> (S.NOM.M.SG)	‘smadzenes’
ἔντερα / <i>entera</i> (S.NOM.N.PL)	‘iekšas’
ἐπιγονίς / <i>epigūnis</i> (S.NOM.F.SG)	‘ceļa kauls’
ἐπωμῖς / <i>epōmis</i> (S.NOM.F.SG)	‘pleca paugurs’
ἦπαρ / <i>hēpar</i> (S.NOM.N.SG)	‘aknas’
ἦτρον / <i>ētron</i> (S.NOM.N.SG)	‘vēders’
θώραξ / <i>thōrax</i> (S.NOM.M.SG) <i>met</i>	‘krūškurvis’, burt. ‘bruņas’
ἰγνύη / <i>ignyē</i> (S.NOM.F.SG)	‘ciska’
ἰνίον / <i>inion</i> (S.NOM.N.SG)	‘pakausis’

ἰσχία / <i>ischia</i> (S.NOM.N.PL)	‘gurni’
καρδίη / <i>kardiē</i> (S.NOM.F.SG)	‘sirds’
καρπός / <i>karpos</i> (S.NOM.M.SG)	‘plauksta’
κενεῶνες / <i>keneōnes</i> (S.NOM.M.PL)	‘sāni’
κερκίς / <i>kerkis</i> (S.NOM.F.SG)	‘lielais liela kauls’
κεφαλή / <i>kephalē</i> (S.NOM.F.SG)	‘galva’
κίνησις / <i>kinēsis</i> (S.NOM.F.SG) <i>klin</i>	‘kustība’
κλείς / <i>kleis</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘atslēgas kauls’, burt. ‘atslēga’
κνήμια / <i>knēmai</i> (S.NOM.F.PL)	‘apakšstilbi’
κοιλίη / <i>koiliē</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘dobums’
κόλα / <i>kola</i> (S.NOM.N.PL)	‘zarnas’
κορυφή / <i>koryphē</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘virsošne’
κοτυληδών / <i>kotylēdōn</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘gūžas kaula locītavas iedobums’, burt. ‘tases veida iedobums’
κρόταφοι / <i>krotaphoi</i> (S.NOM.M.PL)	‘deniņi’
κτείς / <i>kteis</i> (S.NOM.M.SG) <i>met</i>	‘ārējie dzimumorgāni’
κύστις / <i>kystis</i> (S.NOM.F.SG)	‘pūslis’
λάρυγξ / <i>larynx</i> (S.NOM.M.SG)	‘balsene’
λοβός / <i>lobos</i> (S.NOM.M.SG)	‘daiva’
μαζός / <i>mazos</i> (S.NOM.M.SG)	‘krūts’
μασχάλη / <i>maschalē</i> (S.NOM.F.SG)	‘paduse’
μεσοκόλον / <i>mesokolon</i> (S.NOM.N.SG)	‘mezokolons’, burt. ‘viduszarna’
μετάφρενον / <i>metaphrenon</i> (S.NOM.N.SG)	‘mugura’, burt. ‘pēcvidus’
μέτωπον / <i>metōpon</i> (S.NOM.N.SG)	‘piere’, burt. ‘pāracis’, ‘vieta pēc acīm’
μηροί / <i>mēroi</i> (S.NOM.M.PL)	‘augšstilbi’
μήρτηρ / <i>mētrē</i> (S.NOM.F.SG)	‘dzemde’
μυελός / <i>myelos</i> (S.NOM.M.SG)	‘kaula smadzenes’
μῦς / <i>mys</i> (S.NOM.M.SG) <i>met</i>	‘muskulis’, burt. ‘pele’
νεῦρον / <i>neuron</i> (S.NOM.N.SG)	‘stiegra’
νεφρός / <i>nephros</i> (S.NOM.M.SGS)	‘niere’
νηδύς / <i>nēdys</i> (S.NOM.F.SG)	‘dobums’
νόσημα / <i>nosēma</i> (S.NOM.N.SGS) <i>klin</i>	‘slimība’
νοῦσος / <i>nūsos</i> (S.NOM.F.SG) <i>klin</i>	‘slimība’
νώτον / <i>nōton</i> (S.NOM.N.M.SG)	‘mugurkauls’
ὀδύνη / <i>odynē</i> (S.NOM.F.SG) 2x <i>klin</i>	‘sāpes’
ὀμφαλός / <i>omphalos</i> (S.NOM.M.SG)	‘naba’
ὄνυχες / <i>onychēs</i> (S.NOM.M.PL)	‘nagi’
ὄρχις / <i>orchis</i> (S.NOM.F.SG)	‘sēklinieks’

οὐρητήρ / <i>ūrētēr</i> (S.NOM.M.SG)	‘urīnvads’
οὔρον / <i>ūron</i> (S.NOM.N.SG)	‘urīns’
ὀστέα / <i>ostea</i> (S.NOM.N.PL)	‘kaulī’
ὀσφύς / <i>osphys</i> (S.NOM.F.SG)	‘krusti’
ὀφθαλμός / <i>ophthalmos</i> (S.NOM.M.SG)	‘acs’
ὀφρύς / <i>ophrys</i> (S.NOM.F.SG)	‘uzacs’
περόνη / <i>peronē</i> (S.NOM.F.SG) <i>met</i>	‘spieķakauls, mazais apakšstilba kauls’, burt. ‘adata’
πῆχυς / <i>pēchys</i> (S.NOM.M.SG)	‘apakšdelms’
πλεύμονες / <i>pleumones</i> (S.NOM.M.PL)	‘plaušas’
πλευραί / <i>pleurai</i> (S.NOM.F.PL)	‘ribas’
πνεῦμα / <i>pneuma</i> (S.NOM.N.SG) <i>klin</i>	‘elpa’
πόνος / <i>ponos</i> (S.NOM.M.SG) <i>klin</i>	‘mocības’
πούς / <i>pūs</i> (S.NOM.M.SG)	‘pēda’
πτέρνα / <i>pterna</i> (S.NOM.F.SG)	‘papēdis’
πύλαι / <i>pylai</i> (S.NOM.F.PL) <i>met</i>	‘vārtu vēna’, burt. ‘vārti’
πῶρος / <i>pōros</i> (S.NOM.M.SG) <i>klin</i>	‘sacietējums’, burt. ‘akmens’
ῥάχης / <i>rhachis</i> (S.NOM.F.SG)	‘[daļa] skriemeļu’
ῥεῦμα / <i>rheuma</i> (S.NOM.N.SG) <i>klin</i>	‘plūsma’
ῥίς / <i>rhis</i> (S.NOM.F.SG)	‘deguns’
σάρξ / <i>sarks</i> (S.NOM.F.SG)	‘miesa’
σκέλος / <i>skelos</i> (S.NOM.N.SG)	‘kāja’
σπέρμα / <i>sperma</i> (S.NOM.N.SG) <i>met</i>	‘sperma’, burt. ‘sēkla’
σπλάγχνον / <i>splanchnon</i> (S.NOM.N.SG)	‘iekšējie orgāni’, burt. ‘iekšpuse’
σπλήν / <i>splēn</i> (S.NOM.M.SG)	‘liesa’
στήθεα / <i>stēthea</i> (S.NOM.N.PL)	‘krūtis’
στόμα / <i>stoma</i> (S.NOM.N.SG) <i>met</i>	‘atvere’, burt. ‘mute’
στόμαχος / <i>stomachos</i> (S.NOM.M.SG)	‘kuņģis’ (tekstā „barības vads”)
συγκαμπή / <i>synkampē</i> (S.NOM.F.SG) vai ξυγκαμπή / <i>ksynkampē</i> (S.NOM.F.SG)	‘elkoņa locītava’
σύνδεσμοι / <i>syndesmoi</i> (S.NOM.M.PL)	‘savienojumi’
συνοκωχή / <i>synokōchē</i> (S.NOM.F.SG)	‘savietojums’
σφαγαί / <i>sphagai</i> (S.NOM.F.PLS)	‘jūga vēnas’, burt. ‘rīkle’
σφόνδυλος / <i>sphondylos</i> (S.NOM.M.SG)	‘skriemelis’
σφυρόν / <i>sphyron</i> (S.NOM.N.SGS)	‘poīte’
σῶμα / <i>sōma</i> (S.NOM.N.SG)	‘ķermenis’
ταρσός / <i>tarsos</i> (S.NOM.M.SGS) <i>met</i>	‘pēdas pamats, plauksta’, burt. ‘skalu grozs’
τιθός / <i>tithos</i> (S.NOM.M.SG)	‘krūts’

τένων / <i>tenōn</i> (S.NOM.M.SG)	‘cīpsla’
τόνος / <i>tonos</i> (S.NOM.M.SG)	‘saite’
τράχηλος / <i>trachelos</i> (S.NOM.M.SG)	‘kakls’
ύμήν / <i>hymēn</i> (S.NOM.M.SG)	‘plēve’
φάρυγξ / <i>pharynx</i> (S.NOM.F., reti M.SG)	‘rīkle’
φλέψ / <i>pheps</i> (S.NOM.F.SG)	‘vads’
φλέβιον / <i>phlebion</i> (S.NOM.N.SG)	‘vadiņš’
φρήν / <i>phrēn</i> (S.NOM.F.SG)	‘diafragma’, burt. ‘vidus’
χείρ / <i>cheir</i> (S.NOM.F.SG)	‘roka’
χολή / <i>cholē</i> (S.NOM.F.SG)	‘žults’
χονδρός / <i>chondros</i> (S.NOM.M.SG) <i>met</i>	‘skrimslis’, burt. ‘grauds’
ψόα / <i>psoa</i> (S.NOM.F.SG)	‘jostasvieta’
ῶμος / <i>ōmos</i> (S.NOM.M.SG)	‘plecs’
ῶτα / <i>ōta</i> (S.NOM.N.PL)	‘ausis’
ῶψ / <i>ōps</i> (S.NOM.F.SG)	‘acs’

2. Substantīvs ar nesaskaņoto apzīmētāju

ἀρτηρίας (S.GEN.F.SG) τόνος (S.NOM.M.SG) / <i>artēriās tonos</i>	‘artērijas saite’
γαστρὸς (S.GEN.F.SG) δέρμα (S.NOM.N.SG) / <i>gastros derma</i>	‘vēdera āda’
γούνατος (S.GEN.N.SG) κοιλίη (S.NOM.F.SG) / <i>gūnatos koilē</i>	‘ceļgala dobums’
καρδίης (S.GEN.F.SG) κοιλίη (S.NOM.F.SG) / <i>kardiēs koilē</i>	‘sirds dobums’
κνήμης (S.GEN.F.SG) μῦς (S.NOM.M.SG) / <i>knēmēs mys</i>	‘apakšstilba muskulis’
λαρυγγός (S.GEN.M.SG) ἐσαγωγή (S.NOM.F.SG) / <i>laryngos esagōgē</i>	‘balsenes ieeja’
μηροῦ (S.GEN.M.SG) κοτύλη (S.NOM.F.SG) / <i>mērū kotylē</i>	‘augšstilba [locītavas] iedobums’
νεύρων (S.GEN.N.PL) ἔκφυσις (S.NOM.F.SG) / <i>neurōn ekphysis</i>	‘saišu izaugums’
ποδός (S.GEN.M.SG) ἔνδεσις (S.NOM.F.SG) / <i>podos endesis</i>	‘pēdas locītava’
πνεύματός (S.GEN.N.SG) καὶ αἵματος (S.GEN.N.SG) δίοδοι (S.NOM.F.PL) / <i>pneumatōs kai haimatos diodoi</i>	‘elpas un asins ceļi’
χειρός (S.GEN.F.SG) καρπός (S.NOM.M.SG) / <i>cheiros karpōs</i>	‘rokas locītava’

3. Substantīvs ar saskaņoto apzīmētāju

ἄκραι (ADJ) πλευραὶ (S) / <i>akrai pleurai</i> (NOM.F.PL)	‘galējās ribas’
ἀνωτάται (ADJ) πλευραὶ (S) / <i>anōtatai pleurai</i> (NOM.F.PL)	‘visaugstākās ribas’
ἄσαρκος (ADJ) τόπος (S) / <i>asarkos topos</i> (NOM.M.SG)	‘bezmiesīga vieta’
δέξιος (ADJ) λοβός (S) ἡπατιαῖος (ADJ) / <i>dexios lobos hēpatiaiōs</i> (NOM.M.SG)	‘labā aknu daiva’, burt. ‘labā daiva aknīgā’
διπλή (ADJ) ἔναιμος (ADJ) φλέψ (S) / <i>diplē enaimos pheps</i> (NOM.F.SG)	‘divkāršs asinis saturošs vads’
ἔναιμα (ADJ) φλέβια (S) / <i>emaima phlebia</i> (NOM.N.PL)	‘asins saturoši vadiņi’
ἐπίκοιλος (ADJ) φλέψ (S) / <i>epikoilos pheps</i> (NOM.F.SG)	‘iedobumains vads’
εὐμεγέθης (ADJ) φλέψ (S) / <i>eumegethēs pheps</i> (NOM.F.SG)	‘lielais, burt. ‘lablieluma’, vads’
ἱερὸν (ADJ) ὀστέον (S) / <i>hieron osteon</i> (NOM.N.SG)	‘krusti’, burt. ‘dievišķais kauls’
ἰθύς (ADJ) τόνος (S) / <i>ithys tonos</i> (NOM.M.SG)	‘taisnā lente’
λεπτὰ (ADJ) φλέβια (S) / <i>lepta phlebia</i> (NOM.N.PL)	‘šaurie vadiņi’
λεπταὶ (ADJ) φλέβες (S) / <i>leptai phlebes</i> (NOM.F.PL)	‘šaurie vadi’
λεπτή (ADJ) ἰνώδης (ADJ) φλέψ (S) / <i>leptē inōdēs pheps</i> (NOM.F.SG)	‘šaurais šķiedrveida vads’
μέγας (ADJ) δάκτυλος (S) / <i>megas daktylos</i> (NOM.M.SG)	‘īkšķis’, burt. ‘lielais pirksts’
μεγάλοι (ADJ) φλέβες (S) / <i>megalai phlebes</i> (NOM.F.PL)	‘lielie vadi’
μεγάλοι (ADJ) λοβοὶ (S) / <i>megaloi loboī</i> (NOM.M.PL)	‘lielās daivas’
μεγάλος (ADJ) σφόνδυλος (S) / <i>megalos sphondylos</i> (NOM.M.SG)	‘lielais skriemelis’
νόθαι (ADJ) πλευραὶ (S) / <i>nothai pleurai</i> (NOM.F.PL)	‘neīstās ribas’
νωτιαῖος (ADJ) μυελός (S) / <i>nōtiaios myelos</i> (NOM.M.SG)	‘mugurkaula (adj.) smadzenes’, burt. ‘mugurkaulīgās smadzenes’
ξηραὶ (ADJ) φθινάδες (S) / <i>kṣērai phthinades</i> (NOM.F.PL) <i>klin</i>	‘sausās izdīlšanas’
παχεῖη (ADJ) φλέψ (S) / <i>pacheiē phleps</i> (NOM.F.SG)	‘platais vads’
πλατεῖς (ADJ) λοβοὶ (S) / <i>plateis loboī</i> (NOM.M.PL)	‘platās daivas’
παχεῖς (ADJ) τόνοι (S) / <i>pacheis tonoi</i> (NOM.M.PL)	‘platās saites’
παχύταται (ADJ) φλέβες (S) / <i>pachytatai phlebes</i> (NOM.F.PL)	‘visplatākie vadi’
πλάγιος (ADJ) σφόνδυλος (S) / <i>plagios sphondylos</i> (NOM.M.SG)	‘sānu (adj.) skriemelis’, burt. ‘sānīgais skriemelis’

πλατύ (ADJ) νεῦρον (S) / <i>platy neuron</i> (NOM.N.SG)	‘platā stiegra’
πολύπλοκος (ADJ) λεπτή (ADJ) στερεά (ADJ) ινώδης (ADJ) φλέψ (S) / <i>polyplokos leptē stereā inōdēs pheps</i> (NOM.F.SGf)	‘savijies šaurais stingrais šķiedrveida vads’
πυκνά (ADJ) λεπταί (ADJ) ἐπιλλαγμένοι (PART) φλέβες (S) / <i>pyknai leptai epēllagmenai phlebes</i> (NOM.F.PL)	‘ciešie šaurie pārklājušāmie vadi’
πυκνά (ADJ) φλέβια (S) / <i>pykna phlebia</i> (NOM.N.PL)	‘tuvie vadiņi’

Rakstam ir Creative Commons Attiecinājuma 4.0 Starptautiskā licence (CC BY 4.0) /

This article is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)